

Tilburg University

Eigen identiteit en taboe gaan vaak samen

Oei, T.I.

Published in:
Mededelingenblad Nederlandse Vereniging voor psychoanalyse

Publication date:
2012

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Oei, T. I. (2012). Eigen identiteit en taboe gaan vaak samen. *Mededelingenblad Nederlandse Vereniging voor psychoanalyse*, 27(4), 90-91.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Verschenen in: Mededelingenblad van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalyse
27, 4, 2012, p. 90-91

Eigen identiteit en taboe gaan vaak samen

T.I. Oei

Trouw, 10-06-2012 In de Oranjegekte vieren we onze nationale identiteit

PAUL POST | HOOGLERAAR RITUELE STUDIES SCHOOL OF HUMANITIES, UNIVERSITEIT TILBURG –
07/06/12, 16:30

© anp. Een impressie van de oranjegekte op de Marktweg in Den Haag in aanloop van het EK voetbal in Oekraïne en Polen.

‘De overeenkomsten met religieuze ritën zijn opmerkelijk, maar voetbal is niet in de plaats van de vroeger dominante godsdienst gekomen.

Het blijft me fascineren, de opmerkelijke parallellen tussen voetbal en religie. De ritën, paraferalia, praktijken. Ik spaar weer voetbalplaatjes voor mijn buurjongens en dit jaar valt me bij die plaatjes van Albert Heijn op hoezeer ze lijken op de devotieplaatjes die ik als kind spaarde. Zelfs de maatvoering is exact dezelfde dit jaar. Messi kan zo ingestoken worden naast Antonius van Padua, Van Bommel naast de heilige Jozef.

Die plaatjes vormen maar één van vele parallellen. Denk verder aan de gang naar het stadion als een devotioneel, ritueel komen en gaan. De Oranjekaravaan maakt er een heuse pelgrimage van. Vooral bij stadions die, zoals in Engeland, middenin of aan de rand van de stad liggen, is de parallel met de kerkgang van vroeger opmerkelijk, zeker ook omdat het doorgaans plaatsvindt op zondag, de rituele dag bij uitstek.

En dan is er natuurlijk het stadion zelf. De benaming van tempel is hier en daar normaal, en geeft al aan dat het om een cultusplaats gaat, om holy ground. Met ontzag en eerbied betreedt men de arena, de afgeschermdde ruimte, zoals in het oude Griekenland sportcomplexen onderdeel uitmaakten van de cultusplaats en sportmanifestaties waren ingebouwd in meerdaagse religieuze cultusmanifestaties voor de goden.

De wedstrijd is, in afgepaste tijd, een spektakel met voorgangers en vierders. Behalve het gezamenlijke spel met de bal, is er ook voortdurend individueel of groepsgewijs allerlei ritueel handelen, op het veld en op de tribunes. Men bidt, slaat kruistekens, kust amuletten, heft de handen ten hemel, smeekt om heil en redding (redding is jargon zowel van keepers als van pastores en theologen). Er zijn liederen die soms religieuze lading kunnen krijgen (denk aan de internationale hymne *You'll never walk alone...*), er is lichamelijke nabijheid van duizenden zij aan zij, er zijn waves, er zijn spreekkoren, litanieën en incantaties, de namen van de sterren, de 'heiligen' worden gescandeerd en aangeroepen, we zien staan en zitten, omarming. Vooral zien we in die riten expressie van emoties: vreugde, wanhoop, woede en agressie.

Bij elk internationaal groot toernooi roept deze overeenkomst weer vragen op. Wat is hier letterlijk in het spel? En even vaak is er de suggestie dat we bij voetbal met religie van doen hebben. Of dat hier, nadat de god van de christelijke kerken na de lange jaren zestig uit ons land is vertrokken of is verdampt van iemand tot iets, onze religieuze behoefte weer de kop opsteekt. Ik geloof niet dat we de voetbalriten zo moeten benaderen. Ik zou ze willen plaatsen via drie samenhangende observaties.

Allereerst zien we in die parallellen met religieus institutioneel kerkelijk ritueel dat het bij voetbalriten om volwaardig ritueel gaat. We hebben bij sport te maken met een volwaardige sacraal-rituele zone in onze cultuur. Zones die mensen apart zetten, die ze koesteren als plekken voor ervaring en expressie van hoop en dromen, plekken waar de cadans van het alledaagse doorbroken kan worden, waar je iets kunt ervaren van een solidaire groep. Behalve sport zijn er meer van die zones: toerisme, natuurbeleving, kunst en cultuur, feest en gedenken. Religie is ook zo'n zone, het was vroeger dé dominante zone voor sacraliteit en ritualiteit. Nu, na het terugtreden van die institutioneel-rituele zone, springen die andere zones meer in het oog. Maar van vervanging of compensatie is geen sprake.

Het tweede dat we in beeld krijgen via voetbalriten is de grote hang naar een bepaald ritueel repertoire in de actuele cultuur: het feest. Samen met gedenken is dat verreweg het populairste repertoire.

Naast deze twee observaties zie ik nog een rituele context die we typisch Nederlands kunnen noemen. In Nederland hebben we altijd een tamelijk problematische verhouding gehad met rituelen in het dagelijks leven. Dat heeft natuurlijk te maken met onze specifieke, religieuze situatie waarin werd afgesproken dat we de openbare ruimte zoveel mogelijk neutraal zouden houden en dat het geen podium zou worden van rivaliserende religieuze manifestaties. Daardoor hebben we nog steeds niet echt een publieke rituele gedenkcultuur en hebben we al snel moeite met nationale rituele expressie. Toch kan geen enkele groep vitaal zijn zonder rituele expressie. Voetbal biedt ons Nederlanders een ritueel kader waarin in het dagelijks leven rituele expressie een plek kan krijgen, met vlaggen, hymnen en alles erop en eraan. En dat alles betrekkelijk onverdacht - hoewel nationale identiteit hier wel degelijk gevierd wordt.

Zo is voetbal een nationaal feest waar in het publieke domein het heilige spel gespeeld wordt.'

Of voetbal het gemeenschappelijke rituele dansfestijn (of nationale identiteit) zou zijn, dan wel een andere topic, laat ik in het midden. Wat wel duidelijk is, is dat iedereen een hang vertoont naar eigenheid, identiteit én diversiteit. Men wil iets voor zichzelf, en soms lijken mensen op elkaar in hun gedrag, maar toch: in de eigenheid vindt men ook een stuk diversiteit. Het gaat altijd op en neer, dat wil zeggen, er zijn hoogtijdagen en er is gewone dagelijkse sleur, en werkomstandigheid. Waar elders of in het land van bovenaf iets wordt gedicteerd: de Internationale Dag van de Arbeid, of Thanksgiving, dan wel Sinterklaas of de Kerstman, vindt ieder volk en iedere burger ook zo zijn voorkeur. Er zijn mensen die graag in de massa opgaan van het Oranjefeest, maar er zijn ook vele anderen die van zoiets walgen. Of, die andere ideeën erop nahouden hoe zichzelf te herkennen in de wijze waarop de mens een reden van genoeg en bestaan ziet.

Maar een eigen identiteit nastreven hoeft eigenlijk niet zo zeer bewust te gebeuren. Elk kind heeft al vanaf de geboorte een eigenheid die verschilt van een ander kind. En dat individuatieproces wordt alleen maar steviger in de verdere ontwikkeling.¹ Zelfs een eeneiige tweeling bestaat uit twee aparte individuen met eigen ideeën en voorkeuren, al zullen ze elkaar wellicht vaak tegenkomen in hun keuzepatroon. Het wordt echter een groot taboe, wanneer ze elkaars tegenpool zijn (animositeit), dan wel elkaars geliefde (incestueus gedrag): dan staat de wereld even stil, en houdt men de zaak liever buiten de orde van de samenleving. Taboes en eigenheid zijn nogal eens twee elkaar vindende gedragspatronen.²

¹ Interessant is het verschijnsel 'subjectivering': het levenslange proces van het verlenen van subjectieve betekenis aan de levenservaring. Dat dit verschijnsel een rol speelt in de identiteitsvorming van mensen, lijkt aannemelijk. Ubbels heeft dat mooi verwoord als hij het heeft over de transitie van het kind in de latentiefase die overgaat in de vroege puberteitsfase: 'Als een rode draad in deze ontwikkeling loopt het vermogen tot mentaliseren, dat de grond is voor het subjectieve beleven van enige autonomie en het gevoel zelfsturing te kunnen geven. Dit verschaft kinderen een identiteit waarmee zij zich in nieuwe situaties begeven. Nieuwe ervaringen opdoen en verpopping van het oude: een proces dat gedragen wordt door de ontwikkeling van het abstracte denken. Een proces waarin het nieuwe logischer en samenhangender gaat voelen. Het verborgen fantasieleven van de latentie voldoet niet langer als regulatie, de psychische werkelijkheid wordt nu evenzeer gezocht in de confrontatie met de buitenwereld.' Vergelijk Jaap Ubbels, Late Latentie-vroege puberteit, Een crisis in subjectivering, *Tijdschrift voor Psychoanalyse*, 2012, 18, 2, p. 112-123, in het bijzonder p. 112 en p. 121.

²Reactie van klinisch psycholoog: 'Waar ik in deze altijd wat mee gezeten heb is, wat daadwerkelijk geloof ik ook een keer is gebeurd, het gegeven dat we er na een wedstrijd of in het bereik van minder dan een week al uit waren gegooid. Als je je identiteit op deze wijze aan het voetbal ontleent dan moet een dergelijke ervaring toch, collectief ook, een ernstige aanslag zijn op je ego, je (nationale) identiteit(sgevoel)?

Ik was eergisteren in Utrecht en zag een aantal huizen, nee niet behangen maar, oranje geschilderd. Stel je nou voor dat het medio komende week 'Schluss' is voor Nederland? Wat dan? Collectieve Lemming actie in de Noordzee? Verhoogd aantal suicides? Collectieve trichotillomanie?